

4. Piĝinoj kaj kreolaj lingvoj

4.1. Origino

Piĝinoj kaj kreolaj lingvoj estas tipaj ekzemploj de naturaj interlingvoj, kiuj nuntempe funkcias en Ameriko, Azio, Afriko, ĉefe en Karibio kaj Pacifiko. Ili ekestis el praktikaj interkomprenigaj bezonoj, do spontanee kaj neplanite. En la akiritajn teritoriojn venadis el diversaj mondogrupoj koloniistoj, komercistoj, rifuĝintoj, migrantaj laboristoj, estis tien deportataj sklavoj, kiuj originis de multaj landoj kun diversaj gepatraj lingvoj. Ĉefe pro la mondesploraj vojaĝoj de portugaloj, la koloniigo kaj migrado intensiĝis ekde komenco de la novepoko, do fine de la 15-a jc; dum la hispana regado en Portugalio okupis koloniojn hispanoj, alie francoj, britoj, nederlandanoj kaj poste germanoj. Sklav-merkato floris ĝis la duono de la 19-a jc. La sklavoj, ĉefe de afrika origino, devenis de diversaj triboj kun malsamaj lingvoj, ili do ne komprenis sin reciproke, nek komprenis la lingvon de la koloniistoj. La ununura eblo de interkompreniĝo por ĉiuj estis lerni la lingvon de la koloniaj sinjoroj, do ĉefe la anglan, la portugalan, alie la francan, la hispanan k.a. Tio estis malfacila ne nur pro tio, ke ekzemple la gepatraj lingvoj de la afrikanoj havas alian strukturon ol tiuj de la eŭropaj koloniistoj, sed precipe pro la neeblo viziti lernejojn kaj pro ofta analfabetismo; oni do lernis laboreje kaj surstrate. Tial la esprimmaniero estis primitiva, servanta al nepraj bezonoj, do ekzemple anstataŭ «I have been ill» oni diris «yesterday me ill», uzante minimumon de gramatiko kaj forte reduktitan vortaron (esprimojn bezonatajn dum la ĉiutaga vivo, dum laboro en havenoj, en minejoj aŭ sur la kampoj), ofte kun miksaĵo de indiĝenaj vortoj. Tia «foreigners' talk» estas transira stadio, je kies fino formiĝas nova lingvo kun propra, kvankam primitiva gramatiko kaj vortprovizo, *piĝino*. Piĝino sekve estas memstara, surbaze de leksiko de la koloniista lingvo (t.n. «lexifier», supertavolo) kaj kun influoj de subigitaj lingvoj (subtavolo) ekestinta interlingvo, uzata kiel natura interkomunikilo inter homoj de origine malsamaj gepatraj lingvoj sur konsiderinde vasta teritorio (ekz. Novgvineo, Kamerunio). Ĝi estas gramatike simpla kaj vortare malriĉa (kelkcent ĝis maksimume kelkmil vortoj), servante nur por interkompreniĝo en bezonataj situacioj, do ne kiel lingvo ekzemple poezia aŭ scienca. La plej multaj specialistoj opinias, ke piĝinoj kutime ne servas por ĝenerala uzo kaj ne estas denaskaj lingvoj. Principe, piĝinoj estas raraj lingvoj, ĉar ili post certa tempo aŭ formortas, aŭ kreoliĝas. Kiel transiraj stadioj estas nomataj: ĵargono, stabila piĝino, etendita piĝino. Ekzistas ankaŭ miksoformoj.

Piĝinoj povas funkcii en sia primitiva stato dum longa tempo, sed plej ofte okazas ilia pluevoluo, kiun oni nomas *kreoliĝo*: la uzantoj, ĉefe la socie malalta tavolo de rifuĝintoj, simplaj laboristoj ktp. ekuzas la koncernan piĝinon ankaŭ dum sia ĉiutaga kaj familia vivo (precipe se ili denove estas etnolingve malsamaj). Iliaj infanoj lernas tiun ĉi lingvon en la familio kiel sian gepatran. Sekve la lingvo pliriĉiĝas je novaj bezonataj esprimoj laŭ la kutima maniero, ĝia vortaro kreskas kaj la gramatiko stabiliĝas, okazas natura pluevoluo ĝis la ekesto de «kompleta» *kreola lingvo*. Tiu ĉi ne plu estas limigita komprenigilo inter parolantoj de malsamaj etnolingvoj, sed plene aŭtonoma, memstara lingvo, kiu evoluis el piĝino kaj estas uzata kiel gepatra lingvo. Kelkajn stadiojn oni klasifikas kiel semikreolajn. La plejmulto de piĝinoj kaj kreolaj lingvoj ekestis surbaze de iu eŭropa lingvo (depende de la deveno de la koloniistoj precipe la portugala, la angla, la franca, la